

temes-1)

MAXIMILIANO FUENTES CODERA. Universitat de Girona.

LA GRAN GUERRA, L'ALIADOFÍLIA CATALANA I L'EUROPEISME D'EUGENI D'ORS

Com és conegut, davant l'inici de les hostilitats i de la declaració de guerra de la monarquia dual austrohongaresa a Sèrbia, el gabinet conservador d'Eduardo Dato declarà Espanya oficialment neutral; els seus arguments eren l'aïllament polític i diplomàtic del país, la seva feblesa econòmica i militar i la necessitat de mantenir un exèrcit nombrós al Marroc.¹ Però aquesta neutralitat oficial fou ràpidament qüestionada per una lluita de valors i projectes representats idealment pels blocs en guerra i, encara més idealment, per unes imatges d'Alemanya i França que les xarxes de propaganda de les potències ajudaren a construir.² En un context de polarització creixent i malgrat estar envoltada per països favorables als aliats, al conjunt d'Espanya les forces partidàries de les potències centrals constituïren durant els primers mesos de la guerra una majoria davant els aliadòfils. El conflicte enfrontà la jerarquia de l'Església catòlica, l'exèrcit, el grup polític carlista i el maurista als heterogenis partidaris d'un canvi de l'*statu quo* restauracionista, els quals pensaven que havien de posar-se al costat de les democràcies occidentals perquè, si no ho feien, Espanya seguiria sent un país endarrerit i sense influència a Europa. Entre els intel·lectuals, aquesta darrera posició fou molt més estesa que entre els partits polítics.³

Catalunya també fou escenari d'un neutralisme majoritari durant les primeres setmanes de la guerra. Tanmateix, ràpidament les simpaties es començaren a dividir i es formaren tres blocs: els aliadòfils, majoritaris,

entre els quals es comptaven uns heterogenis sectors republicans i catalanistes; els germanòfils, minoritaris; i al mig de tots ells, la Lliga Regionalista, el partit que dominava les principals institucions polítiques. Aquest donà suport sense fissures a la posició oficial i es concentrà en unes reivindicacions que tingueren com a eix la qüestió de les zones franques, tal com s'expressà en el llibre *El pensament català davant el conflicte europeu* (1915). La posició de la Lliga, al capdavant de la Mancomunitat recentment instituïda, es trobava tan lluny de l'homogeneïtat com de l'abandonament de la més estricta neutralitat. A través de Francesc Cambó, els regionalistes adoptaren una posició pragmàtica: «Hem de ser neutrals en la guerra perquè no podem ser altra cosa».⁴ No obstant això, durant els primers anys de la guerra foren considerats un grup germanòfil; el neutralisme encapçalat per Cambó, les habituals crítiques a l'imperialisme anglès que apareixien a *La Veu de Catalunya* i les complexes idees presentades per Eugeni d'Ors al seu *Glosari* fonamentaven aquesta percepció.

En aquest context, els aliadòfils tingueren prou força per igualar els altres dos grups, presentar-los com un de sol i explicar el conflicte a Catalunya com un debat entre aliadòfils intervencionistes i germanòfils neutralistes. Així s'expressà a *El Poble Català*: «En el fons del moviment neutralista i germanòfil espanyol, no hi ha més que un solatge reaccionari».⁵ La majoria del moviment re-

publicà català i espanyol, amb l'excepció dels anarquistes, es va fer aliadòfil i va llegir la guerra com un enfrontament

Portada *La Veu de Catalunya*.

entre democràcia i autarquia, entre nació i imperi. A més, en clau local, l'antigermanisme també podia fer-se servir per atacar la política abstencionista del regionalisme. La victòria aliada al Marne el setembre de 1914 fou rebuda amb eufòria pels cercles nacionalistes i republicanistes catalans i en possibilità una certa radicalització dels plantejaments. En aquest marc, s'observà una evolució cap a posicions d'identificació de França com a representant de l'esperit llatí, la democràcia i els anhels de llibertat per a les petites nacions, encara que sense trencar amb la neutralitat oficial. Així ho expressaren alguns dels intel·lectuals més rellevants, com Pere Coromines o Antoni Rovira i Virgili.

En aquest context de creixent aliadofília cal situar la particular posició assumida per Eugeni d'Ors, aleshores l'intel·lectual més rellevant de l'òrbita del noucentisme regionalista. Pocs dies després de l'esclat de la Gran Guerra, el 3 d'agost, Xènius havia iniciat una llarga sèrie de gloses sota el títol de *Lletres a Tina* que s'estengué fins al 2 de gener de l'any següent. La seva defensa d'una Europa ideal i el seu europeisme davant de l'inici de la construcció de les cultures de guerra nacionals foren els elements més destacats d'aquests primers escrits en què plantejà la seva definició central sobre el conflicte europeu: «LA GUERRA ENTRE FRANÇA I ALEMANYA ÉS UNA GUERRA CIVIL».⁶ Des del seu punt de vista, la guerra es veia com una possibilitat excepcional per a la reconstrucció d'Europa, és a dir, de l'Imperi de Carlemany (el Sacre Imperi Romà Germànic) i, per això, França i Alemanya constituïen una comunitat que no podia deixar d'existir. La conclusió era que Catalunya podia aparèixer com una part fonamental de l'esperit mediterrani, el qual, al seu torn, havia de ser el punt de partida per a la regeneració europea. Evidentment, al rerefons d'aquest plantejament hi havia el seu ideal imperialista.⁷

Tot i que era plenament conscient de la dificultat d'encaix de la seva visió del conflicte a la Barcelona, l'Espanya i l'Europa d'aleshores, va fer actiu el seu europeisme amb la fundació del Comitè d'Amics de la Unitat Moral d'Europa, que sobrevisqué amb intermitències fins al final de la contesa. La manifestació més important d'aquesta plataforma fou el seu primer manifest, redactat al despatx del llavors director de *La Vanguardia*, Miquel dels Sants Oliver, el 27 de novembre de 1914.⁸ Fou escassament difós fins a la traducció que va fer Romain Rolland al francès per publicar-lo a *Le Journal de Genève* el 9 de gener de l'any següent. La gran novetat d'aquest manifest no apareixia en les idees, totes elles presents a les *Lletres a Tina*, sinó en la llista de signants, entre els quals destacaven seguidors d'Ors com Enric Jardí o Ra-

Eugeni d'Ors «Xènius» en un retrat juvenil.

mon Rucabado juntament amb altres personatges relativament llunyans a l'entorn regionalista com Andreu Nin, Rafael Campalans o Carme Karr.

Aviat s'inicià una polèmica que configurà un escenari dicotòmic. D'una banda, un Ors en una posició minoritària i en una situació de clar aïllament; de l'altra, l'enorme majoria d'intel·lectuals aliadòfils, que es trobaren relacionats amb Marius André i Maurras per atacar Xènius. Si a Europa i França l'ofensiva contra Rolland i Ors estava encapçalada per *Action Française* i els intel·lectuals que l'envoltaven com a elements més destacats, a Catalunya i Espanya, en canvi, els atacs vingueren des d'un camp que podria semblar *a priori* oposat a les idees de Charles Maurras.⁹ En aquest context, és fàcilment comprensible que el març de 1915 la majoria dels intel·lectuals publicués un «Manifest dels catalans» que fou, de fet, una resposta al neutralisme orsià i que es convertí en la proclama col·lectiva més destacada de tot el conflicte a Catalunya. El redactor del text fou Antoni Rovira i Virgili.

El setmanari *Iberia*, la plataforma més rellevant de l'aliadofília catalana, fundat el 10 d'abril de 1915, també fou escenari de l'ofensiva contra Rolland i Ors, tal com pot observar-se des del primer número a la il·lustració de la portada, obra de Feliu Elias (*Apa*), on apareixia un soldat alemany menjant carn humana mentre un àngel presentava un pergami amb el text «Lliga dels amics de l'Unitat Moral d'Europa». L'ideològ fonamental de la revista fou Antoni Rovira i Virgili, qui

temes-1)

des del començament afirmà com a política la identificació de Catalunya amb el destí de França a la guerra i la voluntat d'internacionalització de la causa catalana per obtenir unes recompenses en l'escenari internacional de postguerra. Tot això s'expressà en la construcció del mite dels voluntaris catalans, impulsat pel dirigent de la Unió Catalanista, el doctor Joan Solé i Pla.¹⁰

Aquesta ofensiva del republicanisme aliadòfil començà a relaxar-se a mitjan 1916, coincidint amb una certa disminució de l'activitat del Comitè d'Amics de la Unitat Moral d'Europa. En aquest context, la Lliga Regionalista llançà una ofensiva, «Per Catalunya i l'Espanya gran», amb l'objectiu de formular les bases d'una nova política centrada en la constitució d'una nova Espanya a la llum d'un ideal col·lectiu, l'iberisme, amb la federació com a sistema d'organització territorial. Aquesta política fou en realitat una nova demostració de la projecció del regionalisme i del seu líder Francesc Cambó cap a la política es-

tatal. En certa mesura, aquesta projecció s'acabaria concretant en el paper assumit durant l'Assemblea de Parlamentaris i la crisi de 1917.

Malgrat l'existència de diverses publicacions —com la revis-

ta *Germania*— i l'activa política de la propaganda alemanya, durant la segona meitat de la guerra l'aliadofília fou dominant entre els intel·lectuals catalans. Una part fonamental de la seva tasca es concentrà en la difusió del projecte nacionalista en l'escenari europeu. No obstant el notable esforç desenvolupat per homes com Rovira i Virgili, Alfons Maseras o Joan Solé i Pla i per revistes com *Iberia* o, des d'una perspectiva iberista, *Messidor*, el final de la guerra no va portar els resultats esperats. La vencedora França no es mostrà receptiva a les reivindicacions sostingudes durant quatre llargs anys i preferí donar suport al qüestionat sistema liderat per Alfons XIII i els seus successius gabinets. La campanya autonomista de 1919, desenvolupada al compàs d'unes constants i populars manifestacions francòfiles, fou la conseqüència de tot aquest procés. ■

Portada revista *Iberia*.

Notes

1. Francisco ROMERO SALVADÓ, *España 1914-1918. Entre la guerra y la revolución*, Barcelona: Crítica, 2002, p. 7-9.
2. Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA; Paul AUBERT, *Nidos de espías*, Madrid: Alianza, 2014.
3. Maximiliano FUENTES CODERA, *España en la Primera Guerra Mundial*, Madrid: Akal, 2014; Gerald MEAKER, «A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918», en Hans SCHMITT, *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville: The University Press of Virginia, 1988, p. 1-65.
4. Francesc CAMBÓ, «Espanya davant la Guerra Europea. Causes de la guerra. La neutralitat d'Espanya», *La Veu de Catalunya* (edició del vespre), 20-VIII-1914, p. 1.
5. «En defensa de la llibertat. Catalunya», *El Poble Català*, 27-VIII-1915, p. 1.

6. Eugeni D'ORS, *Lletres a Tina*, Barcelona: Quaderns Crema, 1993, p. 20.
7. Enric UCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán*, Barcelona: Edhasa, 2003.
8. Eugeni D'ORS, «El Manifest», *Glosari 1915*, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, p. 47-48.
9. Vegeu Maximiliano FUENTES CODERA, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña. Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida: Universitat de Lleida – Pagès Editors, 2009.
10. Joan SAFONT, *Per França i Anglaterra*, Barcelona: A Contra Vent, 2013; David MARTÍNEZ FIOI, *Els «Voluntaris catalans» a la gran guerra 1914-1918: la falsa oportunitat mancada*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991; Joan Esculies i David MARTÍNEZ FIOI, *12.000! Els catalans a la Primera Guerra Mundial*, Barcelona: Ara Llibres, 2014.